

УДК 351.85

Л. А. Маслова,
здобувач кафедри національної безпеки,
Національна академія державного управління при Президентові України

КОМПЛЕКСНИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДУХОВНОЇ БЕЗПЕКИ

L.A. Maslova,
Postgraduate of Department national security of National Academy of Public Administration office of the President of Ukraine

COMPLEX MECHANISM OF STATE REGULATION IN THE SYSTEM OF ENSURING SPIRITUAL SECURITY

У статті з'ясовано, що на побудову механізмів державного регулювання в системі забезпечення духовної безпеки необхідно виділити функціональний та методологічний складники, зміст яких можна пояснити за допомогою основних функцій і комплексу методів державного управління.

In the article established, that on the constructing of mechanisms of state regulation in the system of ensuring spiritual security necessary to select functional and methodological components, which content of can be explained using basic functions and complex of methods of state administration.

Ключові слова: механізми державного регулювання, система забезпечення національної безпеки, побудова, функції, методи.

Key words: mechanisms of state regulation, the system of ensuring national security, construction, functions,

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Наука державного управління неможлива без визначення елементів механізмів державного регулювання в системі забезпечення духовної безпеки. Зважаючи на це, не викликає сумнівів значимість та актуальність осмислення концептуальних засад побудови зазначених механізмів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Концептуальні засади побудови механізмів державного регулювання розроблялися в працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців: В.М. Мороза, В.І. Абрамова, М.М. Шевченко, С.Н. Соколової, М. Мексона та ін. [1—7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас низка проблем, пов'язаних із внутрішнім устроєм механізмів державного регулювання в системі забезпечення духовної безпеки, залишалися поза увагою дослідників, окремі аспекти вивчені недостатньо.

МЕТА СТАТТІ

З огляду на зазначене вище, метою статті є уточнення структурних елементів механізмів державного регулювання в системі забезпечення духовної безпеки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Держава — це основний регулятивний інститут у будь-якому суспільстві. Вона функціонально через систему регулювання задовольняє потреби суспільства в інтегрованості й організованості, впливаючи (передусім шляхом видання законів, інших правових актів) на різні сторони життя суспільства (ті, які доцільно регулювати і які піддаються державному регулюванню). Саме таким чином досить гнучко забезпечується безпека соціуму, оскільки безпека є діяльність, спрямована на протидію завданню неприйнятному збитку і перекриттю

шляху для виживання і розвитку. При цьому держава виконує “загальні справи”, діє як арбітр, але водночас вона представляє інтереси тих соціальних верств, які мають найбільші можливості тиску на державну владу, економічно і політично домінуючі сили. Постає питання: чи є сфера безпеки необмеженою для державного втручання або державна влада має бути обмежена в усьому, наприклад, правами і свободами громадян (тобто немає і не може бути суспільних сфер, де держава була б повністю вільною у своїх діях)?

Змістовна частина системи державного регулювання значною мірою пов'язана з цілепокладанням, що дозволяє виділити низку системоутворюючих моментів. По-перше, чималу роль відіграють суспільні джерела виникнення і фіксації цілей державного регулювання. По-друге, цілепокладання має яскраво виражену суб'єктивну сторону. По-третє, важлива ієрархія цілей державного регулювання безпеки в суспільстві. По-четверте, при організації державного регулювання соціальні відносини в осмисленні потребують побудови “стрижня” цілей:

— ціль-1 для організаційної системи “держава” — підвищити якість життя населення країни до світових стандартів;

— ціль-2 для суб'єкта управління (влади) — створення умов для максимального розкриття духовних і фізичних здібностей населення країни для досягнення цілей держави;

— ціль-3 для об'єкта управління (індивіда і суспільства) — гармонізувати розвиток особистості, який би поєднував права і обов'язки людини і громадянина [6, с. 180].

Аналіз наукової літератури [1—7] дозволяє виокремити наступні типи регулюючих відносин:

альтернативно-конкуруючі, координаційні, ефективні і неефективні, централізовані і децентралізовані. Основними функціями, що характеризують державне регулювання як соціальну систему і сприяють підвищенню ефективності безпеки в суспільстві є:

- функція соціального прогнозування безпеки в суспільстві;
- функція формулювання пріоритетів розвитку безпеки в суспільстві;
- функція синхронізації зусиль вищої влади і держави в їх комплексній дії на безпеку в соціумі;
- функція сприяння загальносоціальним перетворенням, що забезпечують стабільний рівень безпеки в суспільстві;
- функція підтримки демократичних перетворень у сфері безпеки;
- функція інтеграції і координації співпраці держави з громадянським суспільством, міжнародної співпраці у сфері безпеки у вирішенні глобальних проблем сучасності.

Аналіз наукової літератури з проблем державного управління національною безпекою [8—11] дозволяє зробити висновок, що підґрунтям для створення комплексного механізму державного регулювання в системі забезпечення духовної безпеки є визначені концептуальні основи національної безпеки.

Зауважимо, що проблема духовної безпеки полягає не лише в забезпеченні духовного, морального здоров'я, сталості свідомості особистості, збереження духовних цінностей людства, а й в захисті функціонування всієї духовної сфери суспільства, зокрема інтелектуальної, інституціональної, правової та інформаційної складової [12].

Сьогодні мають місце низка тенденцій, що можуть сприяти утвердженню прогресивної системи духовної безпеки, такі як підтримка широкими масами ідеї необхідності національно-культурного збереження, національної самоідентифікації, необхідності розвитку патріотизму та традиційних моральних цінностей.

Забезпечення духовної безпеки є однією з пріоритетних задач, оскільки остання виражає моральний дух нації і на переконання багатьох дослідників потребує подальшої наукової розробки таких її модальностей, як система та підсистема, структура та організація, механізми її забезпечення та самоорганізації, її суспільний, державний, регіональний та глобальний рівні.

Систему забезпечення духовної безпеки можна визначити як організовану державою систему як державних, так і недержавних інститутів, які із застосуванням теоретико-методологічних, нормативно-правових, інформаційно-аналітичних, організаційно-управлінських, кадрових, науково-технічних та інших заходів забезпечують розвиток життєво важливих духовних, морально-етичних, культурних, історичних, інтелектуальних та матеріальних потреб, інтересів та цінностей особи, суспільства і держави у духовній сфері.

В якості функціональних компонентів системи національної безпеки, пов'язаних із забезпеченням духовної безпеки, можна виокремити наступні:

- аналітичний, який включає дії, пов'язані з накопиченням та аналізом нових знань у сфері безпеки, наприклад, інформації про реальні та потенційні загрози,

національні інтереси, цінності, цілі та інші структурні компоненти національної безпеки;

- прогнозно-проектувальний, що включає дії, пов'язані з прогнозуванням ситуації, визначенням можливих загроз і ризиків, та плануванні діяльності органів по забезпеченню безпеки в напрямі досягнення національних цілей;

— конструктивно-організаційний — дії по реалізації конкретного впливу системи на середовище духовної безпеки, на загрози духовній сфері особи, інтересам суспільства та держави метою їх усунення чи мінімізації. Він також включає стратегію по використанню засобів, ресурсів, методів то забезпеченню духовної безпеки;

- комунікативний — дії, що пов'язані із налагодженням взаємодії структурних компонентів у середині системи та зовнішнім середовищем.

В якості структурних компонентів системи забезпечення духовної безпеки слід виділити:

- цілі системи як відображення об'єктивних потреб особи, суспільства і держави в належному захисті їх життєво важливих інтересів;
- життєво важливі інтереси суб'єктів національної безпеки, їх духовні та духовно-матеріальні цінності;
- ресурси, засоби, сили забезпечення духовної безпеки;
- органи, що відповідають за забезпечення духовної безпеки;
- суб'єкти та об'єкти духовної безпеки (особа, суспільство, держава).

Вищенаведені структурні та функціональні компоненти в сукупності відображають теоретичну модель системи забезпечення духовної безпеки.

На підставі визначення системи забезпечення духовної безпеки, можна виокремити основні функції державного регулювання в системі забезпечення духовної безпеки, які розглянемо далі.

Фундаментальна функція (створення та розвиток засобів забезпечення системи духовної безпеки) полягає у створенні соціальних основ для побудови, розвитку та функціонування усєї духовної сфери; у формуванні структури системи культурно-просвітніх закладів, у розподілі їх функцій; у комплексному забезпеченні життєдіяльності складових елементів системи духовної безпеки; у здатності продукувати, зберігати, транспортувати духовні цінності та зберігати, відновлювати, збагачувати і передавати крізь покоління сукупний духовний досвід людства тощо.

Організаційна функція (організація та здійснення діяльності щодо укріплення духовності) забезпечує визначення духовних цінностей, їх пріоритетність; прогнозування, виявлення та оцінку можливих ризиків та загроз, причин їх виникнення, наслідків прояву; запобігання та усунення впливу загроз та дестабілізуючих чинників; ліквідацію наслідків дестабілізуючих чинників.

Регулююча функція (управління діяльністю суб'єктів системи забезпечення духовної безпеки), реалізується через планування конкретних заходів щодо духовної безпеки; організацію і безпосереднє керівництво системою та структурними елементами системи духовної безпеки; оцінку результативності дій, затрат на проведення заходів забезпечення духовної безпеки та ефективності їх наслідків.

Виховна функція (набуття знань та усвідомлення необхідності гармонійного співіснування). Надає

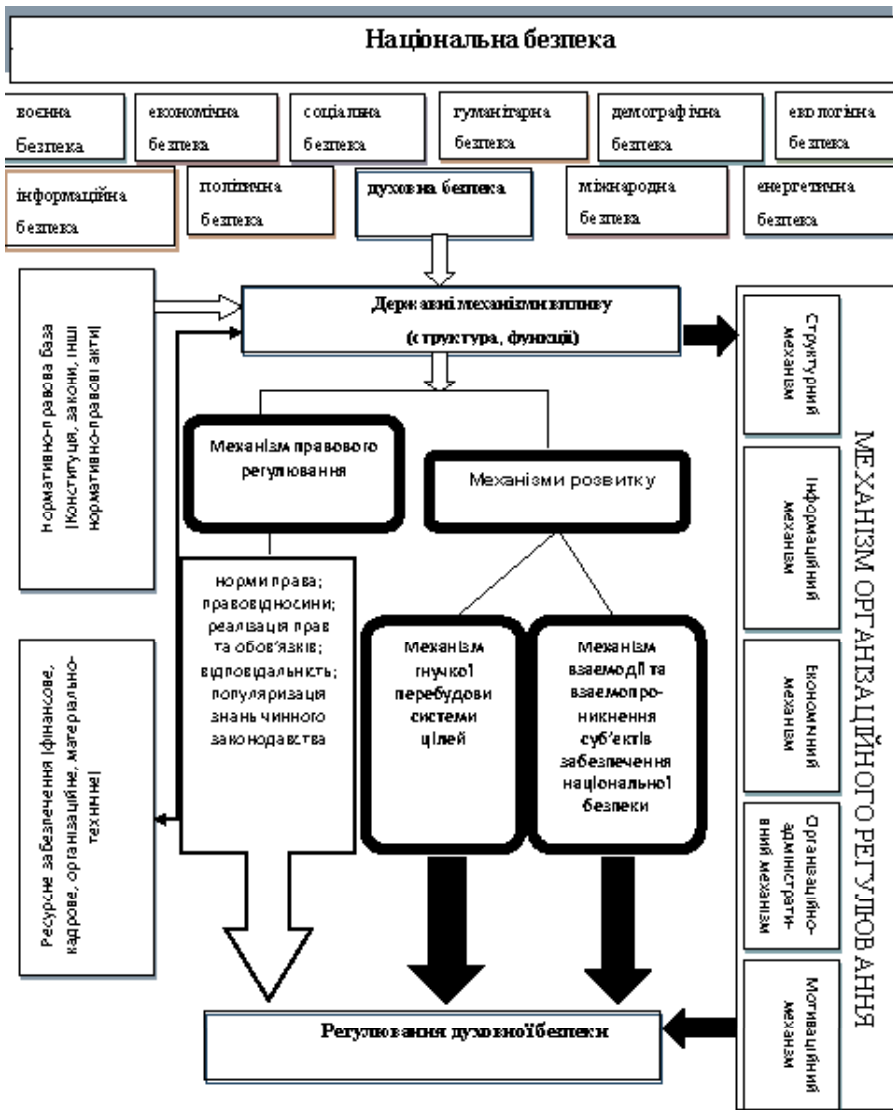

Рис. 1. Механізми державного регулювання в системі забезпечення духовної безпеки

основні моральні настанови; формує світогляд, що має весь потенціал самопізнання та самовдосконалення; забезпечує розвиток відповідальності, гуманності, справедливості та патріотизму.

Зауважимо, що дослідження науковців внутрішнього устрою механізмів державного регулювання ґрунтуються на поглядах відомого вченого М. Мескона, за яким кожній системі управління притаманна наявність єдиного набору функцій управління: планування, організація, мотивація і контроль, через що їх сукупність характеризує функціональну частину механізму управління незалежно від рівня та типу об'єкта управління [7].

Ураховуючи той факт, що для реалізації зазначених функцій потрібна наявність певних методів або способів, варто, на нашу думку, крім функціональної частини механізмів державного регулювання в системі забезпечення духовної безпеки, виділити також методологічний складник, зміст якого необхідно уточнити.

Методологія добору механізмів державного регулювання має базуватися на використанні комплексу певних методів державного регулювання (державного управління), а саме правового, економічного, організаційного.

Визначимо основні механізми та складові державного регулювання в системі забезпечення духовної безпеки.

Механізмами державного регулювання в системі забезпечення духовної безпеки є: механізм правового регулювання, механізм організаційного регулювання, складовими якого є структурний, організаційно-адміністративний, економічний, інформаційний, мотиваційний механізми, а також механізми розвитку — механізм гнучкої перебудови системи цілей (виокремлення пріоритетів) та механізм взаємодії та взаємопроникнення суб'єктів забезпечення національної безпеки [2].

Механізми та основні складові державного регулювання в системі забезпечення духовної безпеки представлено на рис. 1.

Механізм правового регулювання включає комплекс взаємопов'язаних юридичних засобів, які втілені на нормативному рівні, необхідні та достатні для досягнення цілей у сфері духовної безпеки. Можна виділити такі основні елементи правового регулювання: норми права, правовідносини, реалізація прав та обов'язків, заходи відповідальності, популяризація знань чинного законодавства тощо. Відповідний механізм можна визначити як юридичну технологію, що дає змогу досягти поставлених цілей у сфері духовної безпеки,

тобто ефективності та результативності. Як і будь-який інший управлінський процес, правове регулювання спрямоване на оптимізацію, дієвість правової норми, з метою забезпечення режиму безпеки. Тому досить часто правовий механізм об'єднують з організаційною складовою і розглядають комплексно як організаційно-правовий механізм.

Механізм організаційного регулювання включає комплекс взаємопов'язаних механізмів, а саме:

— структурний механізм — органи державного управління, що опікуються питаннями духовності, суспільної моралі, науки, мистецтва, релігії, національних цінностей і культури, які поділяються на органи загальної компетенції (Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоуправління та їх виконавчі органи) та органи спеціальної компетенції (органи державної виконавчої влади, для яких забезпечення усталеності та захист функціонування суспільної моралі, науки, мистецтва, релігійних інститутів, національних цінностей і культури на принципах свободи думки і світогляду є основним завданням);

— організаційно-адміністративний механізм забезпечує функціонування інституцій (суб'єктів) державної політики, тобто являє собою сукупність правил і процедур щодо: організації виконання органами виконавчої влади стратегій розвитку держави, національної безпеки тощо; організації моніторингу та прогнозування загроз національній безпеці, соціальних змін тощо; організації програмно-цільового планування, розподілу та використання ресурсів систем забезпечення сталого розвитку, національної безпеки тощо; організації виконання функціональних завдань та координації дій між державними інститутами, що забезпечують реалізацію національних інтересів на рівні заходів та адміністративно-правових режимів; організації виконання функціональних завдань системою внутрішніх органів та спецслужб, що мають право на оперативно-розшукову діяльність; організації виконання функціональних завдань системою державних (недержавних) наукових центрів та вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку фахівців для відповідних структур; координації дій між державою та неформальними об'єднаннями громадян (політичними партіями, громадськими рухами, соціальними верствами та етнічними угрупованнями); організації консультування і громадського обговорення проектів документів щодо реалізації державної політики, моніторингу їх виконання, наданням і збиранням відповідної інформації; організації інформаційного супроводження державної політики; організації контролю результатів реалізації державної політики;

— економічний механізм реалізується у вигляді державної фінансової підтримки, фінансових преференцій (кредити, податкові стимули, інші види матеріального заохочення) та інших джерел фінансування, передбачених на законодавчому рівні;

— інформаційний механізм передбачає інформаційне супроводження та інформаційно-аналітичне забезпечення політики національної безпеки у духовній сфері;

— мотиваційний механізм передбачає створення спонукальних стимулів; гарантії вибору альтернативи; встановлення обмежень на діяльність, що створює загрози духовному розвитку.

ВИСНОВКИ

У механізмах державного регулювання в системі забезпечення духовної безпеки, що підпорядковуються загальній концепції державного регулювання в системі забезпечення національної безпеки, виділяємо функціональний та методологічний складники, зміст яких можна пояснити за допомогою функцій та комплексу методів державного управління. Функціональний складник механізмів державного регулювання в системі забезпечення духовної безпеки передбачає планування, організацію, мотивацію та контроль і включає в себе механізми організаційного регулювання (структурний, інформаційний, мотиваційний, економічний, організаційно-адміністративний). Механізм правового регулювання та механізми розвитку (механізм гнучкої перебудови системи цілей та механізм взаємодії та взаємопроникнення суб'єктів забезпечення національної безпеки) структурно утворюють методологічний складник, який покликаний створювати умови для збалан-

сування та задоволення інтересів особи, суспільства, держави, узгоджувати інтереси суб'єкта та об'єкта регулювання. Саме така побудова механізмів, з одного боку, виступає своєрідним способом організації її елементів, пов'язаних між собою й спрямованих на якісну зміну всієї системи. А з іншого боку — полегшує здійснення аналізу сучасного стану функціонування зазначених механізмів.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в оцінці сучасного стану механізмів державного регулювання в системі забезпечення духовної безпеки України.

Література:

1. Мороз В.М. Державне регулювання / В.М. Мороз // *Енциклопедичний словник з державного управління* / уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трошинського, Ю.П. Сурміна. — К.: НАДУ, 2010. — С. 148.

2. Абрамов В.И. Механизмы обеспечения национальной безопасности / В.И. Абрамов // *Государственное управление в сфере национальной безопасности: словарь-справочник* / состав.: Г.П. Сытник, В.И. Абрамов, В.Ф. Смолянюк и др.; под общ. редакцией Г.П. Сытника. — К.: НАДУ, 2012. — С. 200—204.

3. Абрамов В.І. Духовний потенціал Збройних Сил України: методологія системного вивчення і регулювання: дис. докт. філос. наук: 09.00.03. / В.І Абрамов; Інститут вищої освіти Академії педагогічних наук України. — К., 2005. — 390 с.

4. Шевченко М.М. Структура і соціальне призначення державного регулювання безпеки “людини — суспільства — держави” в сучасному соціумі / М.М. Шевченко, В.В. Єфімова // *Особистість, суспільство, держава: розуміння свободи і відповідальності: матеріали XXI науково-практичної конференції*. — К.: Видав. центр “КНУКіМ”, 2012. — С. 213—215.

5. Соколова С.Н. Философия государственного регулирования безопасности в российском обществе: автореф. дис. докт. филос. наук: 09.00.11. / С.Н. Соколова; Московский государственный технический университет им. Н.Э. Баумана. — М., 2011. — 48 с.

6. Куриц С.Я. Болезни государства. Диагностика патологий системы государственного управления и права: монография / С.Я. Куриц, В.П. Воробьев. Моск. гос. ин-т междунар. отношений (ун-т) МИД России. — М.: МГИМО(У) МИД России, 2009. — 472 с.

7. Мескон М. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хдоури; пер. с англ.; общ. ред. и вступ ст. Л.И. Ивенко. — М.: Дело, 1997. — 704 с.

8. Ситник Г.П. Державне управління національною безпекою України: монографія / Г.П. Ситник. — К.: Вид-во НАДУ, 2004. — 408 с.

9. Сытник Г.П. Государственное управление национальной безопасностью / Г.П. Сытник // *Государственное управление в сфере национальной безопасности: словарь-справочник* / состав.: Г.П. Сытник, В.И. Абрамов, В.Ф. Смолянюк и др.; под общ. редакцией Г.П. Сытника. — К.: НАДУ, 2012. — С. 118—123.

10. Семенченко А.І. Методологія стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки України: [монографія] / А.І. Семенченко. — К.: Вид-во НАДУ, 2008. — 428 с.

11. Шевченко М.М. Світоглядно-концептуальні